

považovať konštantná judikatúra Najvyšších súdov (napríklad Slovenskej republiky a Českej republiky), vrátane európskej súdnej judikatúry (Súdny dvor Európskej únie).¹ V nadväznosti na túto tému sú pre otázky korešpondujúce s medzinárodným právom obchodným rovnako podnetné rozhodnutia rozhodcovských súdov (jednotlivých obchodných komôr).

Záverom chceme zdôrazniť, že skúmané právne inštitúty sú využiteľné ako v rovine teoretickej, tak aj z praktickej stránky. Na uvedenú problematiku existujú a vznikajú rôzne (modifikované) právne názory, ktoré prichodí preskúmať, objasniť a vyhodnotiť. V právnej vede, legislatíve, ale aj v aplikáčnej praxi prebiehajú živé (plodné) diskusie, vzbudzujúce pozornosť právnych teoretikov (rekodifikátorov) v oblasti súkromného práva, pričom ostávajú aj naďalej otvorené.

Niektoré podnety prezentované v tomto príspevku treba chápať *len v zmysle akademických názorov a návrhov de lege ferenda*.

ЧИ ПОВИННО БУТИ ПРАВО НА СМЕРТЬ В УКРАЇНІ?

Дьордь В.В.

*студент юридичного факультету
Ужгородського національного університету*

Заборовський В.В.

*доцент, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Ужгородського національного університету*

Актуальність теми. Досліджуючи обрану нами тему виникає досить цікаве питання, чому таке явище як евтаназія актуальне в США, Бельгії, Нідерландах, Швеції, Швейцарії та Люксембурзі і чи варто цю доволі суперечливу процедуру запровадити в Україні?

Як ми вже знаємо, в Україні людина є найвищою соціальною цінністю. Зокрема, Конституція України, а саме ст. 3 говорить, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпе-

¹ Pozri najmä: SCHWARCZ, J. – STEC, A.: *Reform of the European Court of Justice*. In: SUCHOŽA, J. – HUSÁR, J. – HUČKOVÁ, R. (eds.): *Právo, obchod, ekonomika VI*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie Právo – Obchod – Ekonomika, konanej v dňoch 26. – 28. októbra 2016 vo Vysokých Tatrách. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 648 s., 2016, str. 461 a nasl., ISBN 978 – 80 – 8152 – 443 – 1

чення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. У законодавстві закріплено багато немайнових прав, які належать кожній людині, однак головним і фундаментальним із них є право на життя. Тоді виникає питання, якщо є право на життя, то чи повинно бути у людини права на смерть? Чи не позбавлений цього права українець і в цьому ми спробуємо розібратись. У багатьох європейських країнах, а також у США право на смерть є дозволенним. З приводу цього ведеться дискусія між медиками, вченими, юристами і суспільства в цілому на рахунок права особи на життя чи смерть.

Аналіз наукових публікацій. Запровадження права на смерть активно досліджували ряд науковців, серед яких вагомий внесок у цій сфері зробили: В.Ворон, А.Ф. Гуляєва, О. Домбровська, Жак Судо, А.А. Малиновський, М.Н. Малєїна, Л.Н. Мінеллі, О. Стефанчук, О.Тимошук, Г.С. Пондоев Г.І. Царгородцев, та інші. Хоча сьогодні залишається достатня кількість дискусійних питань, які є не визначеними у даній сфері і їх потрібно дослідити.

Метою даної статті є дослідження можливості запровадження евтаназії в Україні, а також проаналізувати як на дане явище відреагує християнська спільнота, і чи взагалі потрібно його запровадити в Україні. Основними завданнями ми ставимо перед собою: проаналізувати праці вчених, їхні підходи до вивчення евтаназії; розкрити особливості права на смерть та можливе запровадження такого явища в Україні; проаналізувати законодавство України.

Виклад основного матеріалу. Евтаназія, тобто прискорення смерті безнадійних пацієнтів, які терплять тяжкі страждання, — не тільки предмет активного обговорення, а й об'єктивна реальність у деяких країнах Західної Європи. Перші спроби легалізувати її робилися ще на початку позаминулого століття у штаті Огайо (США). І тільки майже через 100 років добровільну відмову від життя було узаконено у Нідерландах, Швеції, Швейцарії, Бельгії та Люксембурзі. Сьогодні ж там заговорили про евтаназію для дітей. Чи наслідуватиме такий приклад Україна [2]?

Першою країною, яка легалізувала активну і пасивну евтаназію в Європі, були Нідерланди. 10 квітня 2001 року верхня палата парламенту цієї країни ухвалила закон, який звільняє від кримінальної відповідальності лікарів, що допомагають хворим піти з життя. За неофіційними даними, евтаназія в Нідерландах здійснювалася за домовленістю між пацієнтами і лікарями починаючи з 1984 року. [3, с.199].

У Швеції пасивна евтаназія шляхом припинення марного підтримання життя не вважається протизаконною. Однак основою для при-

йняття лікарем рішення про припинення лікування є вільне і свідоме волевиявлення пацієнта. Хоча варто зазначити, що законодавець цієї країни заборонив родичам пацієнта, який перебуває в несвідомому стані, про прохання припинити лікування хворого [4].

Цікава позиція в цьому питанні законодавців Швейцарії, де евтаназію заборонено, але фактично дозволено, бо законодавство попереджає, що допомога при вчиненні самогубства не суперечить закону. З тією ж метою сюди приїжджають громадяни інших держав, оскільки це єдина країна в Європі й світі, де евтаназію не заборонено для іноземців [2].

В свою чергу у Бельгії за законодавством Бельгії, евтаназію дозволено здійснити особі яка досягла дванадцятирічного віку, але це стосується важкохворих або невиліковних дітей. [5]

Не варто також забувати, що питання життя і смерті розглядалось ще за часів життя видатних античних філософів зокрема, у працях Конфуція, Піфагора, Аристотеля, Епікура, Августина наголошувалось на тому, що «ми не можемо судити про смерть, коли не пізнали, що таке життя». [6, с. 159].

У теорії зазвичай виокремлюють два види евтаназії: пасивна (умисне припинення лікарями підтримувальної хворого терапії) та активна (введення людині, що вмирає, лікарських засобів або інші дії, що тягнуть настання швидкої смерті). Активна евтаназія передбачає введення пацієнту певних лікарських препаратів, які визивають швидку і безболісну смерть, така евтаназія реалізується через різні форми, серед яких виділяють:

1. Евтаназію без згоди пацієнта, коли через страждання він не може погодитись на це, але родичі чи лікар дають на це самостійну згоду;
2. Евтаназія за допомогою лікаря;
3. Без кінцевої допомоги лікаря, коли сам пацієнт включає певний пристрій, запускає механізм, який ніби допомагає скоїти самогубство [7];

Саме поняття смерті законодавчо визначено у ст. 15 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини». Людина вважається померлою від моменту, коли встановлена смерть її мозку, яка визначається як повна і незворотна втрата всіх його функцій [8].

Говорячи про Україну то варто зазначити, що одним з найважливіших прав які належать людині згідно положень Конституції України, зокрема ст. 27, де зазначається, що «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Обов'язок держави - захищати життя людини», є її життя. [1].

Отже, логічно припустити, якщо існує закон про право людини на гідне життя, чи не природним буде існування закону про гідну смерть. Як писав Жак Судо: «Смерть – це частина людської реальності зі всіма її наслідками та приниженнями. Тікати від цього – означає бути богузом. Право на гідну смерть має в собі і право на лікування за допомогою гуманних методів: вони повинні бути спрямовані на те, щоб полегшити страждання, допомогти померти спокійно, без зайвої та довгої боротьби»[9].

Правові доктрини, які обґрунтовують, що право на евтаназію ви­тікає із права на життя. Згідно з цією правовою доктриною право на життя логічно передбачає і право на смерть, оскільки право на смерть є складовою права на життя, а без урахування цього право на життя перетворюється на обов'язок, оскільки від нього не можна відмовитись, що, очевидно, є характерним лише для обов'язку, а не для права. [10, с. 54-55].

На цьому тлі особливо актуальною постає проблема евтаназії, що тривалий час дискутується в спеціалізованій літературі і має як прибічників, так і противників цього способу припинення життя людини. Особливої гостроти проблема набула в період розробки проекту Цивільного кодексу України, автори якого пропонували на одному з етапів узаконити пасивну форму евтаназії [11, с. 45-46].

Діючий Цивільний кодекс України у ч. 4 ст. 281 закріплює заборону задовольнити прохання фізичної особи про припинення її життя [12]. Слід звернути увагу на те, що забороняється як пасивна евтаназія (відмова від заходів, що продовжують життя пацієнту, який помирає), так і активна (навмисне прискорення за допомогою медичних засобів за бажанням хворого безболісної смерті або умертвіння невиліковного хворого з метою припинення його страждань) (ст. 52 Основ законодавства України про охорону здоров'я) [13].

Думки відомих вчених у сфері медицини, юриспруденції, релігії, філософії є доволі суперечливими і неоднозначними, а тому існує багато аргументів за і проти. Прихильники евтаназії стверджують, що людина зможе в повній мірі реалізувати своє конституційне право на життя, тобто розпоряджатися ним і приймати рішення про його припинення. Зокрема А. Малиновський. зазначає, що відмовляючи людині у праві на смерть, держава і суспільство тим самим обмежує її у свободі. [14,с.54]. Українське суспільство з часом може погодитись з тим, що потрібно запровадити евтаназію в Україні. За результатами опитування, проведеного у жовтні 2011 р. інститутом Горшеніна, серед 1 тис. респондентів різних регіонів України вдалось установити, що проти

евтаназії виступають тільки 37,1% кореспондентів. Для порівняння, у 2007 р. кількість людей, які категорично заперечували евтаназію, складала 57% [15].

Коли ми говоримо про право померти гідно, по-людськи, то необхідно також зазначити, що право на гідну смерть має включати право на лікування за допомогою гуманних методів, які повинні спрямовуватись на те, щоб полегшити страждання і муки, допомогти померти спокійно, без зайвих зусиль. Отже, право на евтаназію за своїм змістом і призначенням є особистим правом кожної фізичної особи, а тому держава не повинна позбавляти людину можливості його реалізувати. Держава і суспільство мають визнати це право не заради всіх, а заради тих небагатих, які потребують його здійснення [16]. Якщо Україна легалізує евтаназію, вона стане на один крок ближче до розвинутих країн.

Противниками евтаназії виступають такі відомі науковці як проф. А.Ф. Гуляєва, Г.І. Царегородцев, Г.С. Пондоев. Така позиція підтверджена юристами й обґрунтовується саме особливою недовірою до так званого «милосердя». За їх словами, легалізація евтаназії може спричинити за собою, крім прямої можливості допомогти людині, цілий ряд негативних факторів, в тому числі, в корисливих цілях, коли людина, не будучи у свідомому стані, дає свою згоду на евтаназію. Не можна достовірно стверджувати, що така згода була підписана людиною із власного бажання, і саме тому вона не може нести ніякої юридичної важливості [17]. Легалізація евтаназії може призвести до зловживань, тобто за її допомогою можуть вчинятися вбивства, а також до паралізації наукового прогресу в медичній сфері. Особливо негативно на це реагує церква, вона стверджує, що життя дано людині богом і лише він може забрати його. Саме віруючим людям буде важко погодитися на свідоме позбавлення власного життя.

Розмірковуючи над цим питанням важко не погодитись з їхньою думкою про те, що майже ніколи не можна констатувати абсолютну безнадійність стану хворого. Лікарі знають випадки «чудесного» одужання цілком безнадійних хворих, і вони наполягають на тому, що легалізація евтаназії може призвести до зловживань тобто за її допомогою можуть вчинятися вбивства.

Можемо припустити, що евтаназію дозволили у деяких випадках, і тоді виникає питання які повинні бути умови щоб вона не вважалася умисним вбивством? Ми можемо погодитись з думкою М. Малєйной, яка зазначає: «Видається, що в законі повинна бути дозволена евтаназія [18, с.57]. Вищою цінністю є реальне благополуччя людини», але

варто зазначити про те, що необхідний виключений перелік умов за яких її можливо здійснити, а саме: 1) хворий повинен свідомо про це говорити. Р.О. Стефанчук у свою чергу зазначає, що евтаназія є свідомо вчинювана поведінка особи (дія, бездіяльність чи рішення) медичного працівника, що спрямована на припинення нестерпних фізичних чи психічних страждань пацієнта і здійснюється за неодноразовим і однозначним проханням пацієнта чи його законного представника, які повністю, об'єктивно і своєчасно інформовані про наслідки такого втручання з метою припинення, що має наслідком смерть пацієнта [19, с.305]; 2) наступним важливим фактором є те, що лікарі зробили все можливе щоб врятувати або полегшити страждання хворого; 3) основною вимогою мало б бути заключення колеґії лікарів при, чому їх рішення повинно бути одноголосним і в цьому рішенні є висновок про неможливість врятувати життя; 4) про свої наміри особа яка хворіє, родичі такої особи, лікар який вчинятиме таку процедуру обов'язково повинні попередити органи прокуратури, а ті в свою чергу повинні б бути присутніми під час вчинення таких дій і скласти відповідний документ який свідчив би про відсутність складу злочину. Цієї ж думки також притримується О.Домбровська, зокрема вона у своїй праці стверджує, що застосування евтаназії, на її думку, можливе як винятковий захід у разі дотримання наступних умов:

1) свідоме та стійке прохання хворого позбавити його від страждань. Воно повинне мати письмову форму, бути посвідчене головним лікарем медичного закладу і нотаріусом та містити висновок психіатрів про осудність; 2) неможливість полегшення страждань хворого відомими засобами; 3) беззаперечна доведеність неможливості врятувати життя, встановлена колеґією лікарів-спеціалістів у цій галузі при обов'язковій однастайності;

4) наявність згоди близьких родичів хворого (батьків, дітей, дружини, чоловіка, сестер, братів); 5) попереднє повідомлення органів прокуратури [20, с. 19].

Вище зазначені умови повинні бути обов'язковими у будь-яких випадках і лише якщо вони всі виконані тоді можна вчиняти штучну смерть. Хоча ми вважаємо, що повинно бути ще ряд додаткових вимог яких слід дотримуватись. Тобто не достатньо просто прохання хворого, навіть якщо воно є систематичним і родичі погоджуються і багато хто про знає про волю особи, його рішення повинно бути письмово оформлено. Крім того цей документ повинен бути посвідчений колеґією лікарів і прокурором. Але всьому цьому повинно передувати ознайомлення хворого з офіційним діагнозом, пояснення йому наслідків,

а також імовірність вилікування даної хвороби. За допомогою цих всі факторів можливо уникнути зловживання штучною смертю і якщо б її все таки запровадили в Україні то ці умови були б основою спеціального законодавства, закріпленого в інструкції для лікарів, щодо вчинення таких дій.

Висновки: Отже, дослідивши доволі дискусійну яка є досить популярною в Україні. Насамперед це підтверджується тим, що багато людей благають, щоб їх законно позбавили життя (лікарі не вправі цього здійснити) тому, що вони фізично не можуть виносити болі які відчувають. Варто розуміти те, що таке право людина може використати виключно самостійно прохання родичів категорично не допускаються. Хоча ті хто не є прихильниками будь якої форм евтаназії, в один голос говорять, що людину ніхто не вправі позбавити життя. На рахунок цього ми скажемо, що в Україні пасивна евтаназія вже є дуже давно, вона так само незаконно існує, як існувала у Нідерландах до прийняття закону. Дослідивши доволі дискусійну тему, ми дійшли висновку про те, що законодавство потребує змін, воно повинно відображати реальні відносини які склалися у сучасності, а саме врегулювати питання евтаназії.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/>
2. Наслідки евтаназії, або Чи узаконять добровільну смерть в Україні? Тимошук О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
3. Ворона В. Право на евтаназію як складова права людини на життя // Право України. – 2010. – № 5. – С. 199-205.
4. Läkarna tvekar om dödshjälp euthanasia //Research & Progress (Sverige)[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://translate.google.ru/translate?hl=ru&sl=sv&u=https://www.svd.se/fakta-och-argument-om-dodshjalp&prev=search/>
5. Europe Belgium Legalizes Euthanasia // BBC News Service (Europe) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://translate.google.ru/translate?hl=ru&sl=en&u=http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1992018.stm&prev=search/>
6. Шпачук А.О. Евтаназія: правові та етичні аспекти / А.О. Шпачук // Вісник Академії адвокатури України – 2012. – № 3 (25) – С. 159-163.
7. Евтаназія право - на смерть: за чи проти? / Усманов Ю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravoconsult.com.ua/evtanaziya-pravo-na-smert-za-chi-proti/>

8. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів люди-ни: Закон України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/>
9. Судо Ж. Эвтаназия / Ж. Судо. [Электронный ресурс]. – Режим до-ступа: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Life_church/Evtanazia.php/
10. Малиновский А. А Имеет ли человек право на смерть? // Российская юстиция. — 2002. — № 8. — с.145.
11. Стефанчук Р. О Право на життя як особисте немайнове право фізич-ної особи // Юридична Україна. – 2004. - №7. – с. 452.
12. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. - №11. – Ст. 461.
13. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопа-да 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - №4. – Ст. 19.
14. Малиновский А. Имеет ли человек право на смерть? // Российская юстиция. - 2002. - № 8
15. Усманов Ю. Евтаназія – право на смерть: за чи проти? [Електро-нний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoconsult.com.ua/evtanaziya-pravo-na-smert-za-chi-proti/>
16. Харчук В. Право на евтаназію як особисте право людини. [Електро-нний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/print.php?id=3477/>
17. Омельчук І. //Евтаназія – легка смерть чи протизаконний акт? // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uoj.org.ua/ua/publikatsii/nasushchnyj-vopros/evtanaz-ya-legka-smert-chi-protizakonniy-akt-/>
18. Малеина М.Н. О праве на жизнь // Сов. государство и право. - 1992. - № 2. С. 50-59.
19. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивіль-ному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та за-хисту) [Текст] / Р. О. Стефанчук ; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. - Хмельницький : Видавництво Хмель-ницького ун-ту управління та права, 2007. - 626 с.
20. Домбровська О. Щодо правових аспектів легалізації евтаназії / О.Домбровська // Право України. – Київ, 2012. – № 10. – С. 19-24